תוכן עניינים

הקדמה ..... א

כלים ודרכי לימוד בשיטת גמרא באמונה

על 'ארגז הכלים' במסע ..... ט

כלי המסע ..... י

כלי 1: "מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ": לשוט בים התלמוד ..... יא

כלי 2: להמריא מתוך הסוגיה לבירור נושאים כלליים ..... טו

כלי 3: הקושיות כהזמנה למסע ..... יט

כלי 4: לשיטתו ..... כג

כלי 5: שיחת חכמים צריכה תלמוד ..... כז

כלי 6: בירור נושאים מאתגרים ..... כט

כלי 7: סדר המסכתות והחוט החורז את המסכת ..... לא

שנים אוחזין

"אבידת הגוי": עיון בהיבטים הלכתיים-מוסריים (ב, א)

מבוא ..... לז

א. מצוה מיוחדת לישראל מצד האחוה ..... לח

ב. "עובדי האלילים הקדומים שאינם גדורים בדרכי הדתות" ..... מ

ג. החזקת ידי רשעי עולם ..... מב

ד. התועלת הכללית לטובת האנושות ..... מד
ה. קידוש השם או חילול השם..... מה

חזקה אין אדם מעיז פניו – האמון בטוב שבאדם (ג, א)

מבוא ..... מז
האם מדובר בפיקדון או במלוה? ..... מט
סברות 'חזקה אין אדם מעיז פניו'..... נא
סיכום ביניים..... נד
העומק האמוני מאחורי הסברות ..... נד
סוף דבר .....ס

גילוי אליהו וממון המוטל בספק (ג, א)

מבוא ..... סא
השאלות.....סב
א. מהו "עד שיבא אליהו"?.....סב
ב. שיטת רש"י.....סד
ג. שיטת הרמב"ם ..... סה
ד. לעשות כמעשה אליהו.....ע
סיכום ..... עה

תוכן עניינים

'אין אדם משים עצמו רשע' ו'מלכת הראיות'

(ג, ב ובתוס' שם ד"ה מזיד הייתי)

מבוא ..... עט

החילוק ..... פ

נפשו של אדם אינו קניינו אלא קניין הקב"ה ..... פ

האדם לא רשאי להרשיע את עצמו ..... פב

חיוב ממון בהודאת פיו ..... פג

רשע שעשה תשובה ..... פד

סיכום ..... פו

משיב אבידה ותיקון העולם (ד, ב וברש"י ג, א)

מבוא ..... פט

מסע בעקבות 'משיב אבידה' ..... פט

מקור דין 'משיב אבידה' ..... צד

השאלות ..... צה

תיקון העולם ..... צו

"מפני תיקון העולם" – יצירת אמון בין בני אדם ..... צט

בעיני בני אדם: האם ישנו תוקף הלכתי לתפיסת חומרת העבירות בעיניים אנושיות? (רש"י ה, ב)

מבוא ..... קא

א. חשוד על הממון וחשוד על השבועה ..... קא

ב. אימת שבת על עם הארץ ..... קב

ג. אימת דימוע על עם הארץ..... קד
ד. חומרת ע"ז ושביעית בעיני בני אדם ..... קה
ה. חומרת יום הכיפורים בעיני בני האדם ..... קז
ההלכה מאמינה באדם..... קי
מבט נוסף המשלים את הסוגיה..... קיב

איסור 'לא תחמוד': מחשבה או מעשה? (ה, ב)

מבוא ..... קיז
שיטה א': איסור 'לא תחמוד' לא חל בתשלום עבור החפץ ..... קיח
שיטה ב': איסור 'לא תחמוד' חל גם בתשלום עבור החפץ .....קכא
שיטה ג': איסור 'לא תחמוד' חל אפילו במחשבה .....קכב
העומק מאחורי המחלוקת: מחשבה או מעשה?.....קכד
איסור 'לא תחמוד' חל במעשה פסול.....קכה
איסור 'לא תחמוד' במעשה כשר.....קכה
איסור 'לא תחמוד' חל במחשבה..... קכו
מתי מחשבה רעה מצטרפת למעשה? ..... קכז
סיכום ומסקנות ..... קכט

חשוד על הממון חשוד על השבועה – פסול הגוף וכח התשובה (ה, ב)

מבוא .....קלא
שיטת רבי יוחנן: החשוד על הממון אינו חשוד על השבועה.....קלב
שיטת אביי: החשוד על הממון חשוד על השבועה .....קלד

עיון בשיטת אביי ..... קלו
פסול הגוף בשבועה ..... קלח
אין מוסרין לשון שבועה לחשוד ..... קלט
תפקיד השבועה ..... קמ
הכפירה בחבירו היא כפירה בעיקר ..... קמא
כח התשובה ..... קמב

סוגיית 'תקפה אחד בפנינו' ו'משפט שלמה' (ו, א)

מבוא ..... קמה
השאלות ..... קמו
'משפט שלמה', הסיפור האמיתי ..... קמז
התוקף ההלכתי של תגובות בעלי הדין ..... קנ
הדיינים נדרשים להבין דבר מתוך דבר ..... קנב
תשובות לשאלות ..... קנד

תקפו כהן, טובת הנאה וחדוות הנתינה (ו, ב ובתוס' ד"ה והא הכא)

מבוא ..... קנה
קושיית התוספות ..... קנו
טובת הנאה ..... קנז
שליטה בנתינה היא טובת הנאה ..... קס
מי מקבל יותר: הנותן או המקבל? ..... קסא
סיכום ..... קסג

תוכן עניינים

תורת המשפטים ו'חוקי חמורבי' (ו, ב)

מבוא ..... קסה

הגבולות ל'תורת המשפטים' ..... קסו

התוקף ההלכתי של הקנין הטבעי..... קסט

תוקף מוסכמות המוסר האנושיות .....קע

'חוקי חמורבי'..... קעא

סיכום..... קעה

היחס בין ממונא לאיסורא והיחס בין אידיאולוגיה לכבוד הדדי (כ, ב)

רקע ..... קעז

השאלות..... קעח

שיטת התוספות: ממונא חמור יותר מאיסורא ..... קעט

"ממונא – קל מאיסורא", הייתכן?..... קפא

סיכום ביניים.....קפב

הקריטריון לבירור האמת..... קפג

'ממונא ואיסורא' זכויות ומחויבויות.....קפד

הסבר האדמו"ר מקלויזנבורג ..... קפו

סיכום ומסקנות .....קצ

אלו מציאות

הפילוסופיה של היאוש (כא, ב)

מבוא ..... קצה
רקע ..... קצה
יאוש מן התורה מניין? ..... קצז
אין לאדם בעלות מוחלטת על רכושו ..... קצט
מחלוקת על מהות היאוש ..... ר
זוטו של ים ויאוש אוטומטי ..... רא
יאוש פרטי ויאוש כללי ..... רב
סיכום ..... רג

"רחמנא שעבדיה בעל כורחיה": המחוייבות כשכר (כט, א)

מבוא ..... רה
גדול המְצַוֶּה ועושה ..... רו
המחוייבות כמתנה ..... רז

המפקיד

"בא לצאת ידי שמיים" – להוסיף צדק (לז, א)

מבוא ..... ריא
השאלות ..... ריב
היחס בין דיני אדם לדיני שמיים ..... ריד
בתחום שבין אדם לחבירו יש היבט של בין אדם למקום ..... רטו

"בא לצאת ידי שמיים" ..... ריח
התשובות לשאלות ..... ריט

איזהו נשך

'מזל-וברכה': התוקף ההלכתי של קנין היהלומנים (עד, א)

מבוא ..... רכה
קנין סיטומתא ..... רכו
שיטת 'נתיבות המשפט': סיטומתא מדרבנן ..... רכז
שיטת ה'חתם סופר': סיטומתא מדאורייתא ..... רכח
התוקף ההלכתי של מנהגי הסוחרים ..... רל
דברי ה'שערי יושר' ..... רלב
מהו התוקף ההלכתי של קנין היהלומנים? ..... רלג
האם קנין סיטומתא חל גם בדיבור? ..... רלג
דעת פוסקי זמננו לגבי קנין 'מזל וברכה' ..... רלז
סיכום ..... רלח

"מנהג מבטל הלכה" - הייתכן?! (עד, א; ובירושלמי ז, א)

מבוא ..... רמא
מקור הכלל 'מנהג מבטל הלכה' ..... רמב
גבולות הגיזרה של הכלל 'מנהג מבטל הלכה' ..... רמה
הלכה רופפת ומנהג הציבור ..... רמט
שתי הדרכים לבירור ספיקות הלכתיות ..... רנ
סיכום ומסקנות ..... רנג

סוף המסכת

מלך פרס ואיסור לימוד תורה לנכרי (קיט, א)

מבוא ..... רנז
המלך הפרסי שהיה בקי בהלכות..... רנח
מתי גוי הלומד תורה נחשב ככהן גדול? ..... רנח
שיטת התוספות..... רס
התירוץ: לימדו את מלך פרס דיני נח ..... רסב
קושיא: איך מלך פרס היה בקי באיסור והיתר?..... רסב
תירוץ: שמירת הלכות אבר מן החי מחייבות ידיעה באיסור והיתר..... רסג
קושיא: אין שליחות לעכו"ם בחצר..... רסד
תירוץ: החצר של התחתון קונה רק בעת תלישה ..... רסד
האם מותר לבני נח ללמוד חושן משפט? ..... רסה
טעם איסור לימוד תורה לנכרי..... רסז
סיכום..... רעא

נספחים

נספח 1: העוסק במצוה פטור מן המצוה: התנגשות בין ערכים

(סוכה כה, א)

מבוא ..... רעה
המקור הראשון של הכלל 'העוסק במצוה': קריאת שמע..... רעה
ההבדל בין 'טירדא דמצוה' לבין 'טירדא דרשות' ..... רעז
המקור השני של הכלל 'העוסק במצווה': קרבן פסח ..... רעט
הצורך בשני המקורות ל'עוסק במצוה'..... רפ

נספח 2: בירור שיטת הרמב"ם ב"יהא מונח עד שיבוא אליהו"

מבוא ..... רפא

נספח 3: מהו המפתח למסכת בבא מציעא?

מבוא: משמעות הסדר של המסכתות ..... רפה
"אין סדר למשנה" ..... רפו
החיבור בין בבא קמא לבבא מציעא ..... רפז
סיכום ..... רצד
אחרית דבר: חזונו של הרב קוק ..... רצו

מדוע ללמוד גמרא?

הקושי בלימוד גמרא ..... רצט
א. לימוד גמרא – סיפור אהבה ..... רצט
ב. הגמרא – יסוד התורה שבעל פה ..... ש
ג. הגמרא – בית היוצר של ההלכה ..... ש
ד. הגמרא – מבט לחשיבה של חז"ל ..... ש
ה. הגמרא – חתירה לאמת ..... שא
ו. הגמרא – הדרכה לשאילת שאלות ..... שא
ז. לימוד הגמרא – גילוי נשמתנו ..... שא
ח. בגמרא – יסודות האמונה ..... שב
ט. הגמרא מטהרת את האדם ומיישרת את מידותיו ..... שב
י. הגמרא יוצרת 'ראש של תורה' ..... שב
י"א. התעלות רוחנית מלימוד גמרא ..... שג

הקדמה

סדרת 'גמרא באמונה'

פעם למדן אחד ניגש לרבי מנחם מנדל מקוצק וסיפר לו שהוא למד את כל הש״ס. השיב לו הרבי מקוצק ״אמנם למדת את כל הש״ס, אבל מה הש״ס לימד אותך?״[1]

שאלתו של הרבי מקוצק היא קריאת כיוון התובעת מאיתנו לבנות קומה נוספת של משמעות קיומית על בסיס הלימוד הרגיל, ולברר: מהם העקרונות האמוניים והמוסריים העולים מתוך הסוגיה? מה המסכת מלמדת אותנו? כיצד ניתן לצמוח מבחינה רוחנית וערכית לאור הנלמד?

השאלות הללו ועוד – מזמינות אותנו להיענות לקריאה לצאת למסע ולמצוא תשובות שיהיו למקור השראה לחיינו.

בסדרת ספרי 'גמרא באמונה', אנו מנסים לברר את העקרונות הרוחניים העומדים בעומק הסוגיות. בירור זה מנהיר את הסוגיות עצמן ובונה קומה נוספת בהבנתן.

הספרים מקנים ללומד כלים מעשיים שבאמצעותם כל אחד יכול לנווט את דרכו במסע ולהגיע לעומק הרוחני של הסוגיה.

ייחודיות הספר שלפנינו היא בארגז הכלים שהוא מעניק ללומד, וכן

1. ע״פ שאול מייזליש, אין שלם מלב שבור: אמרות הרבי מקוצק (מודן, ת״א, 1988) עמ' 142.

בהצעת הסוגיה על שתי קומותיה – קומת הלימוד הרגיל וקומת הגמרא באמונה, שהיא העומק הרוחני של הסוגיה.

מבנה הספר

ספר זה מחולק לשני חלקים: הראשון עוסק בכלים ובדרכי לימוד בשיטת גמרא באמונה, והשני – ביישום הכלים בסוגיות המסכת.

לתועלת הלומדים הוספנו שני עזרים:

א. בחלק הראשון: בסוף כל כלי מופיעה רשימת הסוגיות בספר (לפי סדר המסכת), בהן נעשה שימוש בכלי זה.

ב. בתחילת כל סוגיה מופיעה רשימת כלי גמרא באמונה שמיושמים בסוגיה.

***

הרב נחום לדרר ז"ל

למדתי לראשונה את מסכת בבא מציעא אצל הרב נחום לדרר כשהייתי תלמיד בבית ספר יסודי. הרב לדרר היה אומן ההסברה, הוא ידע להמחיש את המשניות בפרק 'אלו מציאות' באופן כל כך ברור, חי ומרתק, עד שאפילו כיום – עשרות שנים לאחר מכן – אני זוכר את ההסברים הנפלאים שלו. הרב לדרר הצליח להעביר את המסר שדברי חז"ל חיים ורעננים גם כיום. כשהוא הסביר מהם עגולי דבלה, ככרות של נחתום ומחרוזות של דגים, הוא הביא דוגמאות וסיפורים מעיר הולדתו פיומה שבצפון איטליה שהיתה עיר נמל. זו היתה ה'גירסא דינקותא' שלי במסכת בבא מציעא שמלווה אותי עד היום, ואין לי ספק שהלימוד אצל הרב לדרר האהיב עלי במיוחד את מסכת בבא מציעא.

במשך השנים זכיתי מעט לשמור איתו על קשר, ולפעמים השתתפתי בשיעורו הקבוע במשנה שהיה מעביר בבית הכנסת 'אוהל יצחק' שבקרית משה במשך עשרות שנים.

הרב לדרר הקנה לי את הכלים הראשונים והיסודיים בלימוד התורה שבעל פה, ויותר מכל את ההתלהבות בלימוד תורה ואת אהבת התורה.

אני מקדיש כרך זה לעילוי נשמתו.

שיעורי 'זום' בתקופת הקורונה

בעיצומה של מגפת הקורונה כאשר בתי המדרש נסגרו בפני הציבור הרחב, החלטתי במסגרת בית מדרש 'גמרא באמונה' להתחיל להעביר שיעורים מקוונים במסכת בבא מציעא באמצעות תוכנת 'זום'. ספר זה מבוסס על שיעורים אלו וכולל את הערותיהם של הלומדים. אני מודה לכל המשתתפים ובפרט לרב אורן לש שבזכותו השיעורים התקיימו. לולא התמדתו והשקעתו, ספר זה לא היה יוצא לאור.

***

ספר זה הינו הכרך הראשון שיוצא לאור מתוך סדרת הספרים 'גמרא באמונה' על הש"ס. בע"ה בקרוב יופיעו הכרכים הבאים: קידושין, בבא קמא, בבא בתרא, סנהדרין, שבועות, עבודה זרה, הוריות, זבחים ומנחות.

***

זכיתי לראות סיעתא דשמיא גדולה בכל תהליך לימוד סוגיות אלו וכתיבתן. אני מודה לקב"ה שמזכה אותי לאהוב את התורה ושנותן לי כוחות ומאיר את עיניי ללמוד וללמד.

***

ספר זה מבוסס על מאמרים שפורסמו בעלון השבועי 'באהבה ובאמונה' של מכון מאיר, מחודש אדר תשפ"א עד אמצע חודש אייר תשפ"א. אני מודה לראש 'מכון מאיר', הרב דב ביגון שליט"א על העידוד והארת הפנים התמידית כלפיי לכל אורך הדרך ועל האכסניה לפרסום מאמריי. כמו כן תודה לעורכת 'באהבה ובאמונה' הגב' יפה ויטנברג, על פרסום סדרת המאמרים ועל ההערות החשובות.

ספר זה כולל פרק שפורסם בכתב העת 'אמונת עתיך' של מכון התורה והארץ (גיליון 139 ניסן תשפ"ג) ופרק נוסף שפורסם בכתב העת 'חקירה' Hakirah היוצא לאור באנגלית בניו יורק (כרך ל"ד שנת תשפ"ד). ההפניות לכתבי העת הללו מופיעות בפרקים הרלוונטים בספר.

***

תודה לרב יונה פודור על הקדשת הזמן להעיר הערות מחכימות ועל הציונים למקורות נוספים שהרחיבו את היריעה. תודה לצוות המגיהים הרב ידידיה שנדורפי ור' ישי דביר שחור על ההערות וההגהה היסודית. תודה לישי כהן על עיצוב הכריכה והשער ותודה למאיר מימון על העימוד והעיצוב. תודה מיוחדת לרב רפי עטיה על הטיפול המסור והמקצועי בהדפסת הספר.

***

תודה לאחותי שושנה ברגר ולאחיי הרבנים אביאל וחיים אורי קוטלר על השותפות לדרך והפיכת החזון למציאות.

אני מודה להוריי היקרים, צבי שלום וחנה קוטלר וכן לחמי ולחמותי היקרים, פרי ורובין סמיט - על האהבה והדאגה האינסופיות, על

ה׳מתנות הרוחניות׳ של אהבת תורה ואהבת ישראל ועל היותם מקור השראה בחיינו.

אני מודה לאשתי היקרה, טליה – על האור הגדול, השמחה, העומק והשלימות שמביאה לחיי. תודה על השותפות והעידוד במפעל ׳גמרא באמונה׳, ״שלי ושלכם – שלה הוא״ (כתובות סג, א).

נתן קוטלר, רמת בית שמש, תשרי תשפ״ז